

DEL 22 AV SERIEN SOM STARTET 23. AUGUST 1996

Minnesteinens 15 n

Minnesteinen for krigens ofre 1940-1945 ved Ski kirke er en såkalt nordmarkitt fra Grefsenkollen, av vulkansk opprinnelse.

Den ble til i dypet for ca. 250 millioner år siden. Det var i den såkalte uro-perioden i det indre Oslofjordområdet, 50 millioner år før det amerikanske og det europeiske kontinent begynte å drive fra hverandre.

Steinen kom fra Grefsenkollen til Ski for ca. 10 400 år siden, båret frem på en mektig isrygg. Det så likedan ut i Ski den gang som det ser ut på Grønland i dag. Isryggen strakte seg som en stor sammenhengende bue fra Oppsand forbi Ski kirke til Hebekk og videre til Nordby og Frogn. I nord var det is. I sør stod havet.

Etter som det ble varmere og isen smeltet og isryggen trakk seg tilbake, ble stein og grus og sand avsatt. Landet steg, og havet sank. Og her ble flyttblokk liggende igjen i en steinrøs. Vannslit og avrundning bak og på sidene viser at den en gang må ha ligget midt i en brusende breelv.

Det var i utmarka i Tallaksrud skog på Øvre Hebekk at daværende ordfører Eger etter frigjøringen i 1945 fant nordmarkitten som skulle bli minnesmerke for krigens ofre.

Kommunestyret bevilget et beløp som tilsvarer 30 000 av dagens kroner til formålet. Foreninger og institusjoner i bygda samlet inn 100 000 kroner.

Det måtte et firma fra Oslo til for å frakte kolossen fra Tallaksrud til Ski kirke. Så tung var den. Men bygdefolk fikk støpt fundamentet og hugget navnene på dem som skulle minnes inn i steinen.

Minnesmerket ble avslørt om kvelden den 7. mai 1948. Det skal i følge *Østlandets Blad* ha vært en ualmennelig vakker vårveld, 5-600 mennesker var samlet omkring og innenfor kirkegårdsurene. Flaggene i Ski-byen og over alt ellers i bygda var heist til topps fra den tidlige morgenstund av.

15 fra Ski fikk sine navn hugget inn. 15 fra Ski av i alt 10 262 her i landet.

10 262 i Norge av i alt over 55 millioner mennesker som mistet livet under den annen verdenskrig 1939-45. Over 25 000 mennesker drept i snitt hver dag. Et ufattelig tall. En menneskemengde større enn befolkningen i Ski kommune drept hver eneste dag år ut og år inn i seks år.

Tyskland som begynte krigen, hadde selv et tap på syv millioner, fire millioner militære og tre millioner sivile. I Polen ble 5 420 000 personer drept av en befolkning på 27 millioner. Sovjetsamveldet alene mistet 21 100 000 eller ca. 10 prosent av befolkningen. Bare i tyske fengsler og konsentrasjonsleirer ble omkring 12 millioner mennesker utryddet, av dem mellom 4 1/2 million og 6 millioner jøder.

Da er ikke tallene på krigsskadede tatt med. I Europa regner man med at 20-25 millioner overlevde krigen, men likevel fikk sin tilværelse varig endret, skadeskutt på legeme og sjel.

I Norge har ca. 50 000 vært innom krigspensjoneringen i en eller annen form. Det dreier seg om mennesker som har tilfredsstillt lovens krav om at deres krigstjeneste skal ha vært

forbundet med "usedvanlig hard påkjenning". Både fysiske og psykiske påkjenninger og lidelser har gitt rett til pensjon. Eller det kan dreie seg om krigsinvaliderenes etterlatte.

50 år etter krigens slutt levde det fortsatt 8 000 registrerte krigspensjonister blant oss. 7 000 "krigsenker" satt alene igjen. I Ski bodde det ni krigsinvalider i gruppen militære, 30 i gruppen sivile (krigssleilere m.v.) og syv i gruppen etterlatte.

På minnesteinen ved Ski kirke står det hvilket år de 15 ble født og hvilket år de døde. Hvem de var, forteller steinen ikke. Hvordan de døde, forteller den heller ikke.

La oss derfor gå bak navnene og årstallene i samme rekkefølge som de er hugget inn i minnesteinen. La oss i få ord få vite om de 15, om deres liv og deres død og om deres død i en større sammenheng.

IVAR HERRESTVEDT

var 26 år da han døde.

Herrestvedt var landbrukskandidat. Han meldte seg som frivillig til kampene i 1940 og falt under harde trefninger med tyskerne ved Fossum bro i Askim den 15. april. Han ble gravlagt på Ski kirkegård.

Under krigshandlingene i Norge våren 1940 falt 541 soldater fra hæren.

Ved krigens slutt i 1945 bestod den norske hæren i Storbritannia av 3900 mann. De aller fleste tilhørte Den Norske Brigade som gjennom fem lange krigsår var forlagt i trening i Skottland, og som aldri fikk anledning til å komme i virkelig kamp. Brigaden skulle ligge i beredskap i tilfelle alliert invasjon i Norge.

Hærens samlede tap ute var 165. Størst innsats gjorde Kompani Linge som også hadde de største tap, 57 av i alt 530 mann som hadde gjort tjeneste i kompaniet under krigen.

ALF STRØM døde 23 år gammel.

Strøm var matros ombord i D/S "Fanevold" i kystflåte på Island. Skipet gikk fra sist kjente havn den 8. april 1942. Det nådde aldri bestemmelsesstedet. Et par dager senere drev en livbøye med skipets navn i land. I bøyen lå et lik som ikke kunne identifiseres. Alf Strøm og 17 andre nordmenn omkom ved forliset.

KARL TH. JACOBSEN

ble 26 år. Han var nygift.

Jacobsen var flyøyntant og veteran fra krigen i Nord-Norge. Han ble skutt ned i bare 200 fots høyde i kamp mot tyske fly utenfor den belgisk/nederlandske kyst den 19. juni 1942, den dagen da den norske jagerflyskvadron 331 fikk sin ildbåp. Flyet kom i brann og var for løvt til at Jacobsen kunne hoppe ut. Han hadde "hatt det", som de sa.

Ved krigens slutt hadde det norske flyvåpenet i Storbritannia 82 fly til disposisjon. Mannskapsstyrken bestod av 2638 mann og 63 kvinner. 288 mann fra flyvåpenet var falt under krigen ute. De norske avdelinger hadde fått "bokført" 445 fiendtlige fly og 18 ubåter ødelagt eller skadet.

ODD MEYER OLSEN

var 23 år da han døde.

Olsen var matros og tjenestegjorde på den norske fregatten "Montebretia" som kl. 0745 den 18. november 1942 gikk for full fart mot en

ubåt. Ubåten hadde angrepet den konvoien fregatten eskorterte i vestlandet over Atlanterhavet. "Montebretia" ble truffet av to torpedoer midtskips, brakk sammen og sank fort. Odd Meyer Olsen og 46 andre av besetningen omkom. 27 mann overlevde.

Den norske marinen i Storbritannia mistet 20 fartøyer under krigen. 120 fiendtlige fartøyer ble senket eller skadet i operasjoner hvor norske styrker deltok. Spesiell anerkjennelse gjorde Shetlandsgjengen som gjennomførte 183 operasjoner på norskekysten.

Marinens mannskapsstyrke ved krigens slutt var 7325 mann og 102 kvinner. Dens samlede tap under aktiv tjeneste ute var på 650 mann.

WESTEY FOSS SØRENSEN

døde 38 år gammel.

Han etterlot seg hustru og ett barn. Sørensen var sjokapein. Hans skip, statens nye motorskip "Prins Harald", ble torpedert og kom i brann den 20. november 1942 vest for Gibraltar. Skipet var fullastet med krigsmateriell og ammunisjon bestemt for de allierte invasjonstyrkene i Nord-Afrika. Besetningen ble sendt i båtene, mens Westey Foss Sørensen og førstestyrmannen ble igjen i et forsøk på å redde skipet. De omkom begge da "Prins Harald" etter en halv time sprang i luften.

Den norske handelsflåten fraktet 145 millioner tonn last for de allierte under krigen. Høsten 1941, den mest kritiske perioden av alle, ble 40 prosent av all olje og bensin som ble brakt til Storbritannia, fraktet på norske tankskip.

Under krigen gikk 708 skip eller halvparten av flåten tapt. 33 000 norske sjøfolk seilte ute. Omkring halvparten av dem opplevde å få sitt skip senket, enkelte opptil fire ganger. 3734 mistet livet, av dem 70 kvinner

NILS ADELSTEIN NILSEN

ble 21 år.

Nilsen var marinegast og tjenestegjorde på det 40 år gamle panserskipet "Eidsvold". Han omkom den 9. april 1940 da "Eidsvold" kl. 0437 ble rammet av tre tyske torpedoer på Narvik havn og sank på 15 sekunder. Av besetningen på 181 mann berget bare seks livet.

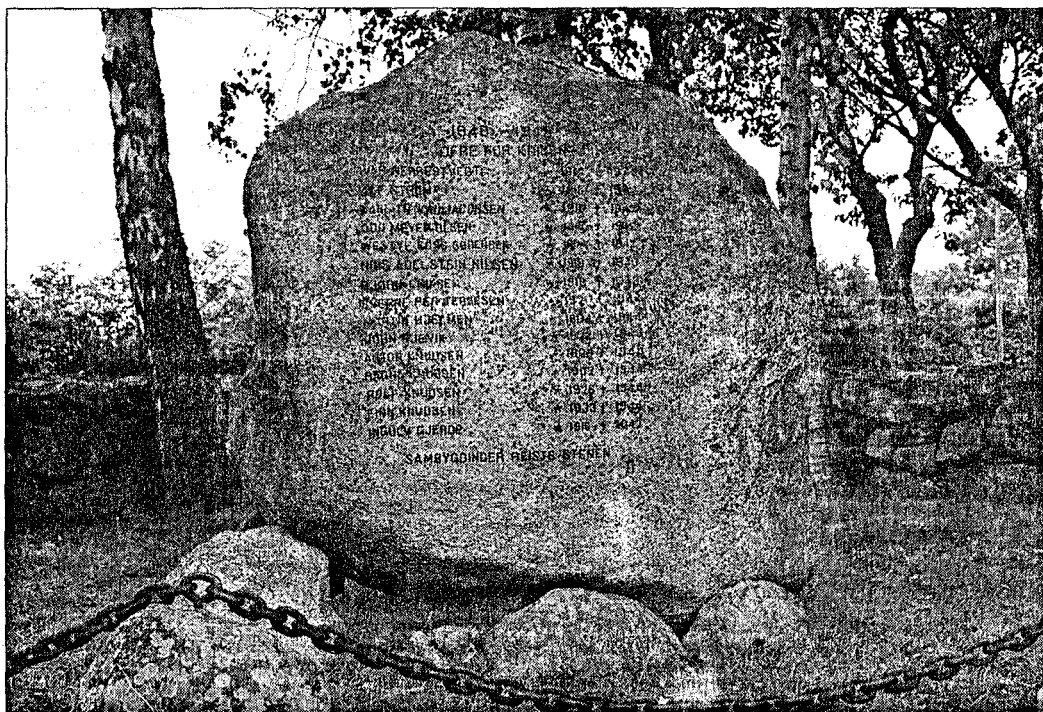
Under krigshandlingene i Norge våren 1940 falt 319 av marinens menn - av dem 276 på "Eidsvold" og søsterskipet "Norge" som også gikk ned på Narvik havn.

BJØRN ERIKSEN

var 26 år da han døde.

Eriksen var høyskolestudent og leder for den hemmelige etterretningstjenesten XU i Trøndelag. XU var den største hemmelige etterretningsorganisasjon i det okkuperte Norge.

Eriksen ble om morgenen den 27. januar 1943 arrestert og brakt til forhør på Misjonshotellet som var Gestapos hovedkvarter i Trondheim. Han kastet seg ved middagstid samme dag ut av et vindu i 4. etasje. Han ville ikke risikere å måtte røpe sine

Minnesteinen for krigens ofre ved Ski kirke. (Foto: June R. Johansen)

avn

medarbeidere under tortur. Han ble brakt til sykehus, men kom ikke til bevissthet før han døde tre dager senere. Han ble gravlagt på Ski kirkegård.

I alt 2091 deltakere i motstandsbevegelsen ble drept under krigen, av dem 266 kvinner. 162 falt i kamp, under arrestasjoner, ved razzaier o.l. 38 menn og en kvinne ble pint ihjel under forhør. 366 ble henrettet, av dem tre kvinner. 43 tok (ga) sitt eget liv - som Bjørn Eriksen.

SVERRE PER TERJESEN

døde 23 år gammel.

Terjesen var en av de 700 studentene ved Universitetet i Oslo som ved årsskiftet 1943-44 ble sendt til Tyskland etter at tyskerne den 30. november 1943 hadde slått til mot Universitetet og stengt det. Han døde i Buchenwald konsentrasjonsleir den 30. mars 1944. Han ble nr. 2 av de 17 studentene som ikke fikk bli med de andre hjem ved krigens slutt.

MARTIN HJELMEN ble 40 år.

Hjelmen var sjømann. Han tilhørte "Wollweber-organisasjonen", en internasjonal kommunistisk organisasjon som opererte i Vest-Europa fra 1935, med forgreninger til de skandinaviske land. Organisasjonen hadde spesialisert seg på sabotasje av tyske skip. Hjelmen var Wollwebers mann i Skandinavia. Han ble arrestert på reise i Sverige i 1940, sonet en dom for falskt pass og ble i 1941 utvist til Norge. Han ble overlevert til norsk politi som igjen overleverte ham til Gestapo. Han ble sendt til tukthus i Tyskland etter å ha blitt utsatt for tortur og grov mishandling i 10 måneder. Den 30. mai 1944 ble han henrettet i Berlin.

40 500 norske menn og kvinner satt i konsentrasjonsleirer og fengsler under krigen. Nesten 20 000 var for kortere eller lengre tid innom konsentrasjonsleiren Grini utenfor Oslo. 8850 ble sendt til Tyskland, av dem 266 kvinner. 130 mistet livet i fengsler i Norge, 1433 i Tyskland.

Av de 767 norske jødene som ble arrestert av norsk politi og deportert av tyskerne til utryddelsesleirer, var bare 26 i live ved krigens slutt.

JOHN GJEVIK

var 21 år da han døde.

Gjevik var gårdsgutt. Han ble skutt den 17. juli 1944 mens han hesjet høy på en gård i Ullensaker. En flokk tyskere, på jakt etter en rømt russisk krigsfange, skjøt ham ned da han søkte dekning. Han ble gravlagt på Siggerud kirkegård.

ANTON KNUDSEN

døde 46 år gammel.

Knudsen var jernbaneekspedient. Han omkom sammen med sin hustru RAGNA (42 år) og deres to barn, ROLF (18 år) og FINN (11 år), begge skoleelever, under det alvorligste allierte flyangrepet mot Oslo under krigen. Det fant sted ved middagstid søndag den 31. desember 1944, på årets siste dag. En skvadron på 12 Mosquitofly fra Royal Air Force

kom inn over hovedstaden. Målet for angrepet var Victoria Terrasse hvor Gestapo i Norge hadde sitt hovedkvarter.

Familien Knudsen befant seg i en fullsatt "blåtrikk" som var i ferd med å passere Slottsparken på vei fra Majorstua til Østbanen. En bombe ble sluppet fra et av flyene. Men det var trikken som ble rammet og ikke Victoria Terrasse. Den ble fullstendig smadret. 46 skal ha blitt drept av lufttrykket fra eksplosjonen, av dem alle i familien Knudsen. Bare fire i trikken skal ha overlevd.

I alt 1779 sivilpersoner omkom som direkte følge av krigshandlinger: ved bombeangrep, ved eksplosjoner, ved senkninger på norske kysten, ved mineulykker o.l. Mange av de omkomne var kvinner og barn.

INGULV GJERDE ble 35 år.

Gjerde var løytnant. Han dro med en av de såkalte Kvarstad-båtene, M/T "Storsten", natten mellom den 31. mars og den 1. april 1942 fra Gøteborg med kurs for Storbritannia. Båtene var blitt liggende igjen i Sverige etter den tyske invasjon i Norge

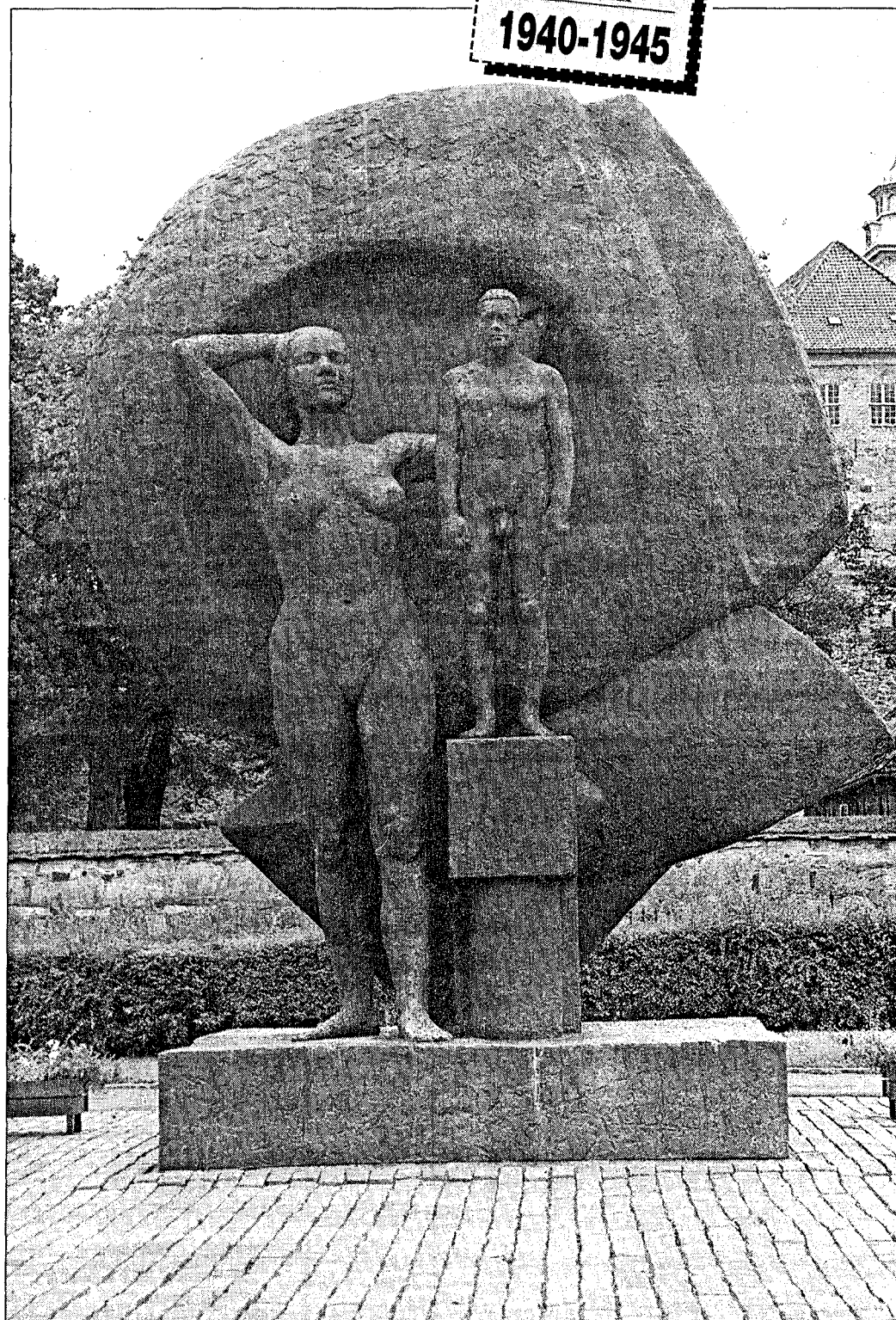
i 1940 og etter krav fra tyskerne ilagt midlertidig arrest ("kvarstad" på svensk). Kvarstaden ble opphevet av den svenske høyesterett den 17. mars 1942, og skipene kunne dra.

Det viste seg imidlertid ikke mulig å holde avgangen hemmelig. Tyske marinefartøyer lå parat utenfor svensk territorialfarvann, og tyske fly patruljerte Skagerrak. "Storsten" ble skadet ved flyangrep på høyde med Kristiansand og gikk så på en mine og sank. En av de to livbåtene nådde land. Den andre livbåten med Ingulv Gjerde og 18 andre ombord

ble sporløst borte.

Bare to av de 10 Kvarstad-båtene nådde britisk havn. 6 ble senket, og to gikk tilbake til Sverige. 226 mann og syv kvinner havnet i tysk fangenskap. 63 av dem kom ikke hjem.

I alt 3290 personer lyktes i å flykte over Nordsjøen til Storbritannia under krigen. 321 omkom under flukten eller ble henrettet for forsøk på englandsfart. Nærmere 50 000 personer flyktet den andre veien, til Sverige. 200 mistet livet i forbindelse med svenske trafikk, av dem 30 flyktningeløser.

Nasjonalmonumentet over krigens ofre på Akershus. (Foto: June R. Johansen)

KRIGENS OFRE
FRA SKI
1940-1945